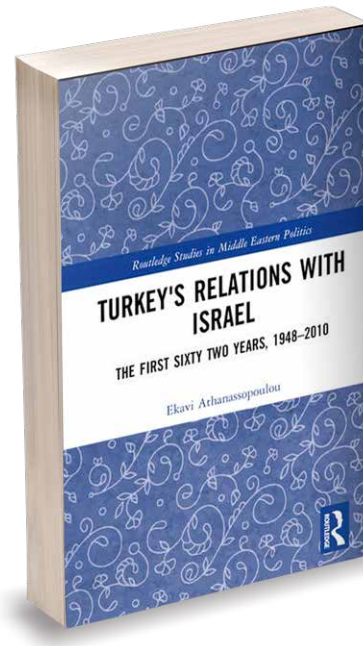

לכל מי שמתעניין ביחסים הביטורניים בין המדינות. הספר קשור גם לסוגיות מרכזיות נוספות, כגון יחסי ישראל עם מדינות ערב, הסכסוך הישראלי-פלסטיני, המחלוקת הכורדית והסכסוך בקפריסין, כמו גם מדיניות ארצות הברית כלפי המזרח התיכון ומזרח הים התיכון. הספר בנוי באופן כרונולוגי משלושה חלקים: תקופת המלחמה הקרה; העשור הראשון לאחר סיום המלחמה הקרה; ותחילת המילניום החדש. בכך בולט ייחודו של הספר, משום שרוב המחקרים על יחסי ישראל-טורקיה לא עסקו בחיבור בין שלוש התקופות. הספר מסתמך בין היתר על 58 ראיונות עומק שקיימה אתנסופולו עם דמויות מטורקיה, מישראל, מארצות הברית וממדינות ערב, שהיו מעורבות ישירות ביחסים בין אנקרה לירושלים או בעלות ידע מעמיק בנושא. אחת התובנות שעולות מהספר היא שלא רק ש"ירח הדבש" ביחסי ישראל-טורקיה בשנות ה-90 של המאה הקודמת ובתחילת המאה ה-21 היה ייחודי ביחס לתקופה שלפניו ולתקופה שאחריו, אלא ששנים אלו גם היו מלאות באתגרים ובאכזבות הדדיות. כך למשל, במאי 1996 היה ניסיון התנקשות כושל בנשיא טורקיה סולימאן דמירל, כאשר המתנקש לכאורה מחה על שיתוף הפעולה האסטרטגי בין ישראל לטורקיה (עמ' 259). כמו כן, עד לעלייתו של בנימין נתניהו לשלטון ב-1996 היססה ישראל לציין מפורשות שהיא נגד המחלוקת הכורדית, והסתפקה בהתייחסות כללית כי היא מתנגדת לכל סוג של טרור (עמ' 226, 231).

הספר חוקר את מערכת היחסים בעיקר מהפרספקטיבה הטורקית, ולטענת המחברת מעולם לא היה לטורקיה דפוס מדיניות חוץ אחיד וקוהרנטי כלפי ישראל (עמ' 324). את השינויים והסתירות במדיניות החוץ הטורקית כלפי ישראל מסבירה אתנסופולו בתפיסות התפקיד (Role Conceptions) המגוונות של טורקיה, שקיבלו עדיפות שונה לאורך התקופה: בעלת ברית נאמנה של ארצות הברית והמערב, עצמאית ואקטיבית, וידידה של הערבים ואחות למוסלמים (brother of the Muslims) ברמה האזורית (עמ' 5). בשנות ה-90 של המאה הקודמת נוסף התפקיד של טורקיה כ"דוגמה" וכ"מנהיגה" באזור (עמ' 325). לטענת אתנסופולו, היחסים עם ישראל היו טובים בתקופות שבהן תפיסת התפקיד של טורקיה כבעלת ברית נאמנה של ארצות הברית הייתה דומיננטית, וכאשר הדבר תאם את האינטרסים האמריקאיים לגבי ישראל, אל מול מדינות ערב והעולם המוסלמי (עמ' 325).

ההסבר ברמת תפיסות התפקיד מתקשר לספרות התאורטית בתחום ניתוח מדיניות חוץ (Foreign Policy Analysis — FPA) ותורם לספר, אך המגבלה שלו, כאשר יש התייחסות לקיומן במקביל של תפיסות תפקיד

ששת העשורים הראשונים של יחסי טורקיה-ישראל: גם כשהיה טוב, לא היה פשוט

גליה לינדנשטראוס

המכון למחקרי ביטחון לאומי – אוניברסיטת תל אביב

שם הספר: **Turkey's Relations with Israel: The First Sixty Two Years, 1948-2010**

מאת: Ekavi Athanassopoulou

הוצאה: Routledge

שנה: 2025

מספר עמודים: 384

בספרה **יחסי טורקיה עם ישראל: שישים ושתיים השנים הראשונות, 1948-2010** מציגה פרופ' אקאוי אתנסופולו מהמחלקה למדע המדינה ומדיניות ציבורית באוניברסיטת אתונה ניתוח מקיף ומעמיק של היחסים, תוך הדגשת היבטים ארוכי טווח המעניקים פרספקטיבה למשברים ולשיאים נקודתיים ביחסים. זהו ספר חובה

אחת התובנות שעולות מהספר היא שלא רק ש"ירח הדבש" ביחסי ישראל-טורקיה בשנות ה-90 של המאה הקודמת ובתחילת המאה ה-21 היה ייחודי ביחס לתקופה שלפניו ולתקופה שאחריו, אלא ששנים אלו גם היו מלאות באתגרים ובאכזבות הדדיות.

של מתווכת (עמ' 290). הדבר תאם את תפיסת התפקיד של טורקיה כמנהיגה וכדוגמה אזורית. בהמשך, ולאחר מבצע עופרת יצוקה בשלהי 2008, טורקיה למעשה החליטה לקדם את זהותה כמנהיגה בעולם המוסלמי על חשבון יחסיה עם ישראל (עמ' 306).

דרך היחסים עם ישראל ניתן היה להראות לקהלים בתוך המדינה ומחוצה לה שטורקיה לא זנחה את זהותה כבעלת הברית של ארצות הברית והמערב.

אחת הסוגיות שמעניין במיוחד לבחון מהפרספקטיבה של העת הנוכחית היא משולש היחסים ישראל-סוריה-טורקיה בשנות ה-90. טורקיה התנגדה אז לתהליך השלום בין ישראל וסוריה, מתוך מחשבה שהדבר יאפשר לסוריה להעביר כוחות מהגבול עם ישראל לגבול עם טורקיה. כמו כן היה חשש מכך שסוריה, שכבר אפשרה באותן שנים למחתרת הכורדית לפעול משטחה, תמשיך לעשות זאת ביתר קלות. גם לדיונים שהתקיימו בשנות ה-90 בסוגיית המים בין ישראל לסוריה הייתה נגיעה למחלוקות על משאבי מים בין טורקיה לסוריה. בראיונות שקיימה המחברת עם דיפלומטים מערביים הם ציינו שטורקיה בהתנגדותה לתהליך השלום ניסתה לטעון שסוריה אחרי חאפז אל-אסד תתפרק לקהילות – תוצאה שבאותו זמן סברה אנקרה כי היא תהיה חיובית (עמ' 228). זוהי תפיסה הפוכה לחלוטין מהתפיסה הטורקית מאז הפלת בשאר אל-אסד בדצמבר 2024, אשר מדגישה את חשיבות שלמותה הטריטוריאלית של סוריה. במאי 1997 אף התקיים ביקור של שר ההגנה הטורקי בגולן שבשליטת ישראל – אירוע שהיום קשה לדמיין את התרחשותו שנית (עמ' 231-232).

אתנסופולו עשתה עבודה מרשימה בדיון בשישה עשורים, באופן שהוא מצד אחד מעמיק ומצד שני קצר דיו להיכלל בכרך אחד. מה שחסר כדי "להשלים" את עבודתה הוא הדיון ב-15 השנים שחלפו מאז 2010, וכן דיון מעמיק יותר בצד הישראלי. המחברת ציינה מלכתחילה שמטרתה להתמקד בצד הטורקי, אך מובן שדיון ביחסים בילטרליים אינו יכול להיות שלם מבלי להעמיק במדיניות שני הצדדים, על אחת כמה וכמה כשמדובר במדינה כה מורכבת כמו ישראל.

ד"ר גליה לינדנשטראוס היא חוקרת בכירה במכון למחקרי ביטחון לאומי ועורכת שותפה של כתב העת של המכון **עדכן אסטרטגי**. בין תחומי העניין שלה: מדיניות החוץ הטורקית, מזרח הים התיכון, הסוגיה הכורדית ויחסי אזרבייג'ן-ישראל.

gallia@inss.org.il

סותרות, היא בכך שהוא למעשה יכול להסביר כמעט כל תוצאה. לעיתים משתמשת אתנסופולו במילים קרובות (אך עם משמעויות מעט שונות) לתיאור זהויות התפקיד ואינה דבקה במונחים אחידים לאורך הספר, והדבר מעורר מעט בלבול. כך למשל, לגבי הזהות של 'הידידה של הערבים' או 'אחות למוסלמים' היא לפעמים מוסיפה את המונחים 'משתפת פעולה אזורית' ו'מגינה אזורית', שהם מונחים קרובים אך לא מחייבים קרבה זהותית, ולכן יכלו לכלול גם את ישראל.

היבט שרלוונטי במיוחד לדיון על יחסי ישראל-טורקיה מאז עליית מפלגת הצדק והפיתוח לשלטון בטורקיה ב-2002 הוא תפקיד המנהיג, ובפרט של נשיא טורקיה רג'פ טאיפ ארדואן, בהידרדרות היחסים. אתנסופולו שמה דגש על המונח התאורטי של תפיסות התפקיד הלאומיות, כלומר מהו התפקיד הנכון למדינה במערכת הבינלאומית והאזורית שעל פיהן המדינה פועלת (עמ' 2), ובייחוד הממד המתמשך שלהן. בכך היא למעשה מפחיתה מחשיבות ההסבר ברמת הפרט של קבלת ההחלטות הטורקית בקשר להתרחשויות ביחסים הבילטרליים בין ישראל וטורקיה. היא טוענת שלתפיסות התפקיד שהיא מתארת בספרה היו שותפות מרבית המפלגות הפוליטיות בממשלה ובאופוזיציה בטורקיה (עמ' 326).

תקופת המחקר של הספר מסתיימת ב-2010, באמצע הקדנציה השנייה של ארדואן כראש ממשלה. בשנים הראשונות של שלטון ארדואן היחסים עם ישראל לא רק שלא נפסקו, אלא אפילו העמיקו (עמ' 278). אתנסופולו יוצאת נגד התפיסה המקובלת כי בגלל חששו של ארדואן מהשפעתו של הצבא בזירה הפוליטית הפנים-טורקית הוא לא פגע ביחסים עם ישראל (עמ' 284). אף שהיא אינה פוסלת הסבר זה, היא טוענת כי ארדואן הבין שיש יתרון ליחסים עם ישראל – דרך היחסים עם ישראל ניתן היה להראות לקהלים בתוך המדינה ומחוצה לה שטורקיה לא זנחה את זהותה כבעלת הברית של ארצות הברית והמערב (עמ' 285). זאת על אף זהותה השמרנית של מפלגת הצדק והפיתוח, שמקימה יצאו מהזרם הרפורמיסטי של מפלגת הרווחה, אשר הוצאה אל מחוץ לחוק ב-1998 על ידי בית המשפט החוקתי בטורקיה בטענה שהיא פוגעת באופייה החילוני של המדינה.

גם הזהות של טורקיה כמנהיגה אזורית השפיעה. פנחס אביבי, שגריר ישראל בטורקיה בשנים 2003-2007, הצליח לתרום לשכנועו של אהמט דבוטאולו, מי שהיה יועצו הבכיר של ארדואן למדיניות חוץ מ-2002-2009 (ואחר כך שר החוץ וראש ממשלת טורקיה), שטורקיה לא תוכל להיות שחקנית אזורית משמעותית בלי מערכת יחסים טובה עם ישראל, ושטורקיה תוכל גם למלא תפקיד